

Erilaisia ja kuitenkin samanlaisia. Monenlaista maahan-muuttoa ja kulttuurista kohtaamista¹

Johdanto

Suomi on löydetty maahanmuuttomaana uudelleen. Leitzingerin (2008) väitöskirjan mukaan Suomi oli väestöllisesti kansainvälinen koko autonomian ajan. Tämä on helppo uskoa: maassa oli paljon venäläistä sotaväkeä, josta moni jäi eläköidyttyään Suomeen. Näin saimme mm. pysyvän juutalaisen yhteisön maahamme 1800-luvulla. Samoin huomattava osa maamme teollisuudesta oli rakennettu ulkomaisen pääoman ja osaamisen turvin 1800-luvulla. Tänne muuttaneiden osajien ja suomalaisen yhteiskunnan rakentajien nimiä toistettiin moneen kertaan 1960-luvun ”Laulussa 20 perheestä”. Riittäilyvaikeuksista johtuen huomattava osa Suomea rakentaneista perheistä jäi vielä mainitsematta.

Toisen maailmansodan jälkeen oli hiljaisempi aika, kunnes 1970-luvun alussa saapuivat ensimmäiset Chilen pakolaiset. Tulijoita oli kaikkiaan pari sataa. Seuraavalla vuosikymmenellä saapuivat vietnamilaiset ja 1990-luvun alussa kohtasimme somalialaisten ja inkeriläisten aloittaman muuttovirran, joka ei ole osoittanut laantumisen merkkejä. 1990-luvun alussa maassamme oli ulkomailla syntyneitä noin 20 000 henkeä, nykyisin (kevät 2011) luku on yli kymmenkertainen (Söderling 2010a, 83).

Suomen muuttoliike muistuttaa monien muiden maiden vastaavia ilmiöitä:

-Suurimmat ryhmät tulevat yleensä lähialueilta. Tämä selittää venäläisten ja virolaisten suuren osuuden muuttoliikkeessämme.

-Tulijoita voi siitä huolimatta olla kaukaakin. Kuka vielä 1980-luvun lopulla tiesi Somalian tilanteesta jotain? Globalisaation myötä konfliktit tulevat myös meidän kotiportaillemme: Afganistanin sota saatikka kurdien asema heijastuvat myös Suomeen pakolaisuutena ja tämä hyväksytään.

Muista Pohjoismaista poiketen maahanmuutossamme on vähän työvoiman muuttoliikettä. Yhteiskunnalliset olosuhteemme suurtyöttömyyksineen ovat aiheuttaneet tilanteen, jossa työvoiman maahanmuutto nähdään mieluummin resursseja syöväenä kuin maamme resursseja lisäävänä muuttoliikeilmiönä (vrt. Turun Sanomat 9.1.2011).

Käsittelen artikkelissani erilaisia muuttoliikkeeseen liittyviä kohtaamisia. Aloitan omista kokemuksistani – ehkä siten pystyn valottamaan niitä taustoja, joiden antamalla eväillä teen työtäni

¹ Artikkelini on julkaistu aikaisemmin teoksessa: Kontula, Osmo (toim.): Suomalaisen hyvinvoinnin ja onnellisuuden tulevaisuus. Juhlakirja Väestöliiton täyttäessä 70 vuotta, ss. 116-132. ISBN 978-952-226-083-3. Saarijärven Offset Oy, Saarijärvi.

muuttoliikkeen ja siirtolaisuuden parissa. Ensimmäiset muuttoliikettä koskevat tutkimushavain-
toni liittyivät Karjalan evakkoihin, nykykielellä voimme puhua pakolaisista. Keskuudessamme
heitä ja heidän jälkeläisiään elää satoja tuhansia. Päivitin karjalaisten evakkojen nykytilaa haas-
tattelemalla henkilökohtaisesti kaksi Turun suunnalla asuvaa juuriltaan karjalaista.

Hankin tietoa myös kyselyllä, jonka tein sähköpostitse neljälle maahanmuuttajalle. Heistä kolme
työskentelee yliopistossa. Neljäntenä kirjoittajana on taksissa kohtaamani maahanmuuttajataus-
tainen kuljettaja. Suomeen saavuttuaan hän oli aloittanut peruskoulun opettajana. Syy ammatin-
vaihtoon liittyi kulttuurien törmäämiseen: ”*Lopetin työni koulun opettajana – Suomessa lapset
ovat liian kurittomia*”.

Maahanmuuttajien valintaprosessi oli varsin yksinkertainen. Päätin pyytää tutkimushenkilöikseni
eräänä joulukuisena päivänä neljää ensimmäistä maahanmuuttajaa, jotka kohtaisin työni puitteis-
sa. Kaikki suostuivat ilomielin.

Viides ”ääni” kuuluu suomalaiselle toimittajalle Kaisa Viitaselle, joka yhdessä Katja Tähjän
kanssa julkaisi laajalti mainetta saaneen ja runsaasti kuvitetun kirjan ”Paperittomat” vuonna
2010. Kirjan valokuvista tuotettu näyttely on ollut esillä Helsingissä ja Turussa. Haastateltavan
nimi on julkaistu hänen luvallaan.

Määrällisesti suurimman aineistoni keräsin monikulttuurisuus-luennoltani, johon osallistui noin
45 opiskelijaa. Kirjoituspyyntöni vastasi luentosarjan päätyttyä 33 opiskelijaa. Heille esitin vain
yhdän kirjoitusteeman: pyysin kirjoittamaan otsakkeesta ”Monikulttuurinen kohtaaminen jonka
muistan”.

En pyri aineistollani tieteelliseen kattavuuteen. Sen sijaan koen onnistuneeni, jos lukija saa uutta
näkökulmaa ihmisten liikkumiseen ja liikkumista seuraaviin inhimillisiin kohtaamisiin. Kaikki-
han me olemme matkalla.

Suomalaisia pakolaiskohtaloita

Tapaaminen syksyllä 1973

Aloitin sosiaalipolitiikan graduni teon syksyllä 1973. Laudatur-seminaariin lokakuussa piti viedä
tulevan työni nimi ja jonkinlaiset perustelut aiheen valinnalle. Elin yhteiskunnallisen heräämisen
aikaa. Halusin tehdä työn, joka parantaisi maailmaa aimo askeleen – tai ainakin sammuttaisi si-
sälläni riehuvaa sielunpaloa. Mietin erilaisia teemoja tulevalle työlleni.

”Pakolaiset ja Suomi”. Presidentti Allende oli syösty vallasta 11.9.1973 ja chileläisten pakolais-
ten virta maailmalle alkoi. Suomeen näitä uuden ajan ensimmäisiä pakolaisia saapui kaikkiaan
vajaat 200. Mielenkiintoinen kohderyhmä, mutta ehkä hieman liian vaativa tutkimuskohde opis-
kelijalle. Toisekseen tulijoiden kimpussa oli leegio erilaisia viranomaisia ja auttajia, ja siihen
rakoon oli vaikea tuppautua.

”Mustalaiset – vainotut suomalaiset”. Varsin hyvä teema, mutta opiskelijalle vaikeasti tavoitetta-
va ryhmä. Sitä paitsi enemmistö kohderyhmästä taisi asua siihen aikaan Ruotsin puolella.

”Eläkeläiset – laitosasukit”. Viimeisin isovanhempani oli juuri haudattu ja hänen olonsa vanhainkodissa oli jäänyt ankeana mieleen. Loppujen lopuksi esitin tämän suuntaista teemaa professori Pulkkiselle. Seminaarissa professori nyökkäili tyytyväisenä. Hän nojasi mieltäväisenä tuolissaan taaksepäin ja puhalteli piippunsa savuja seminaarihuoneen kattoon. Seminaarin loputtua professori pyysi huoneeseensa.

- ”*Kohderyhmä on hyvä, meillä on juuri korotettu eläkkeitä ja puhutaan eläkepommista. Minusta pommista on kuitenkin se, että meillä edelleen toimintakykyisetkin ja virkeät vanhukset asuvat laitoksissa vaikka avohuollosta kovasti nykyisin puhutaan. Mutta, mutta – voisitteko täsmentää otaksittanne. Mielelläni näkisin, että tutkisitte jotain erityisteemaa...*”.

Kohteliaasti teititellen pääsimme yksimielisyyteen siitä, että tutkimukseni pääkysymys olisi ”*Onko vanhainkoti koti vanhukselle?*”. Ohjenuoranani pidin maineikkaan britti-professorin Peter Towsendin 10 vuotta aikaisemmin julkaisemaa kirjaa ”The Last Refugee”. Kyseessä oli ankea kuvaus Englannin 1950- ja 1960-lukujen vanhustenhoidosta. Towsendin kirjan ilmestyttyä asiaan paneuduttiin ja olot paranivat kanaalin takana.

Tein viimeisiä gradu-haastattelujani. Olin kohderyhmäkseni valinnut kaikkiin 16 turkulaiseen vanhainkotiin viimeisen kahden vuoden aikana tulleet asukit. Viimeisenä olin Turun Palvelijatar-kodissa. Anikaistenmäellä sijaitseva vanhainkoti otti tuolloin vastaan vain naispuolisia asukkaita. Erityisesti yksi asukeista oli vaikeasti tavoitettavissa.

Vihdoin onnistuin, koputin oveen. Ei vastausta. Väänsin kahvasta ja avasin varovaisesti oven. Tumman huoneen keskellä oli tuoli, jolla istui mustiin pukeutunut huivipäinen, ryhdikäs nainen. Lähestyin käsi ojossa. Hän nousi seisomaan ja kätteli voimakkaalla otteella. Katselin hämmästyneenä ympärilläni. Pöydällä oli ikoni kynttilää vasten, ilmeisesti seinälle sitä ei saanut ripustaa. Kädessään oli pieni kirja – ehkä virsikirja tai raamattu.

Istuuduin puutuolille häntä vastapäätä. Kirkas, terävä katse kohdistui tulijaan. Vaikka hiljaisuus oli syvä, se ei ollut painostava. Tutustuimme ääneti toisiimme. Yleensä kysyin ensimmäiseksi haastateltavan nimen ja syntymäajan. Näin pystyin varmistamaan, oliko vanhus dementoitunut. Alussa oli muitakin ns. väestöllisiä kysymyksiä. En saanut niitä kysytyä, en halunnut rikkoa hiljaisuutta tyhjänpäiväisyyksillä.

-”*Ette taida olla turkulaisia?*” – sain viimein sanottua. Ei ollut, mutta kuka hän oli, jäi lyhyiden, töksähtävien vastausten taakse. Olin lähestymässä towsendilaisittain rakennetun lomakkeen keskiosaa. Siinä keskityttiin sosiaalisiin verkostoihin, ystäviin, lasten tai muiden sukulaisten käynteihin.

Ei – hänellä ei ollut lapsia. Mieskin oli kuollut. Ei myöskään talon muut asukkaat halunneet olla hänen kanssaan. Katsahdin hieman hämmästyneenä häntä.

- ”*Mikseivät?*”.

- ”*No kas kun pitävät minnuu ryssäni*” kuului tukahtuneella äänellä. Ja sitten pato murtui ortodoksi-evakon sielussa.

Vienankarjalaisen koti oli mennyt sodan aikana kahteen kertaan. Lopullisen rauhan jälkeen perhettä oli riepoteltu varsinaissuomalaisesta pitäjästä toiseen.

Huomasin kotona, että puolet lomakkeesta oli jäänyt kysymättä. Vanhainkoti ei ollut koti monelle muullekaan vanhukselle. Evakon myötä olin tutustunut ensimmäisen kerran tutkimuksen kautta erilaiseen suomalaisuuteen – pitäisikö nykytieteen slangilla sanoa 'pakolaisuuden tuottamaan transnationaaliin toiseuteen'.

Itsenäisyyspäivä vuonna 2006

Minut oli kutsuttu pitämään varsinaissuomalaisen kotipitäjäni itsenäisyyspäivän juhlapuhe. Maalaiskunnassamme on vielä vireä rintamaveteraanien järjestö. Veteraaneilla on kunnassamme oikeutettu paikkansa juhlayleisön eturivissä. Aloitin puheen valmistelun pari viikkoa ennen itsenäisyyspäivää. Soittelin kuntani kylähistoriaa keränneille ruskolaisille asiantuntijoille.

”Muista sitten mainita, että kunnastamme kaatui 10 miestä, yksi talvisodassa, loput jatkosodassa”. Kirjoitin saamiani vinkkejä ylös.

”Muista sitten, että kunnantalon edessä on presidentti Ahtisaaren istuttama itsenäisyyden puu”. Muistinhan minä, itse olin hänet kutsunut.

Sen verran ahkerasti olin soitellut paikallisille asiantuntijoille, että tieto puhujasta ja teemastaan alkoi kiertää kylällä. Vaikka olin asunut kunnassamme jo yli 20 vuotta, oli yllättävää, että Ruskon asukasmäärä oli kasvanut toisen maailmansodan jälkeen neljänneksellä karjalaisten tulon myötä. Suhdeluvut olivat samanmoisia muissakin naapurikunnissa.

Istuin työhuoneessani viimeistelemässä puhettani – tumma puku oli valmiina aamuista tilaisuutta varten. Puhelin pirahti iltamyöhällä. Puhuja esittäytyi – hän oli minulle tuntematon vanhus.

- *”Olen kuullut että pidätte huomenna itsenäisyyspäivän puheen?”.* Myöntelin hajamielisesti. Kunnanvaltuuston puheenjohtajalle tulee usein iltapuheluja.

- *”Mie olen asunut täällä 60 vuotta ja miusta olisi hyvä vihdoinkin sanoa, että monta Karjalan evakko-perhettä elää täälläkin, joilta meni poikia. Tiijäkkö, että kuntaan muutti evakkoperhe, joilta kaatui kaikki kolme poikaa?”.*

En tiennyt – ja ääni puhelimesta kertoi monen muunkin ruskolaistuneen evakkoperheen kohta-loista.

Laskin puhelimen alas neuvottomana. Onko ruskolaisia sankarivainajia 10 vai 18? Minulla oli tiedossani kaikkien Ruskolle haudattujen nimet – mutta entä Karjalasta muuttaneet? Tein pikaisen soiton kylähistorian asiantuntijalle ja häneltä nimet tulivat kuin apteekin hyllyltä. Tuntui, että hän oli odottanut kysymystä.

Seuraavan päivän juhlapuheessani kiitin veteraaneja heidän uhrauksistaan. Halusin osoittaa kunnioitukseni myös kuntaamme sodan jälkeen muuttaneille ja heidän uhreilleen.

Tilaisuus päättyi kahvitukseen ja istuin pappimme vieressä keskustellen niitä näitä. Yhtäkkiä olkapäälleni laskeutui hento käsi. *”Kiitos kun vihdoinkin meidät muistettiin”.*

Entä Karjalan evakkomme 2010-luvulla?

Haastattelin henkilökohtaisesti kaksi Turussa asuvaa Karjalan evakkoa. Toinen oli 87-vuotias virkeä sotaveteraani, jonka koti oli jäänyt Summaan rajan taakse. Toinen oli Turussa syntynyt noin viisikymppinen mies, kolmannen polven karjalainen. Hänelle oli kuitenkin siirtynyt voimakkaasti karjalaisuus isänperintönä, sillä äiti oli varsinaissuomalainen.

Sotaveteraanin Karjalan murteella höystetyssä kertomuksessa paistoi tyytyväisyys. Muistot olivat Karjalassa, elämäntyö oli tehty Turussa. Ystävät ovat vähentyneet, summalaisuutta ei ole enää:

”Aluksi me Summan kyläläiset pidimme yhtä. Kokoonnuimme Summa-kerhossa. Nyt sitä ei ole enää. Turussa on onneksi Karjala-talo, jossa me kaikki karjalaiset voimme olla yhdessä. Talolla onkin joka ilta jotain toimintaa”.

Perinnematkat rajan taakse ovat edelleen tärkeä osa kotiseudun vaalimista.

”Menemme vieläkin joka kesä pienois-bussilla Summaan. Siellä on tänä päivänä kaksi rähjäistä taloa. Aina vaan palaamme katsomaan niitä puskaisia ja likaisia paikkoja. Nuoret eivät enää tule suurin joukoin mukaan. Omatkaan lapset eivät ole kovin kiinnostuneita matkustamaan rajan taakse”.

Ikä vaatii veronsa, haastateltavan sotaveteraanikuorossa oli alkujaan 80 laulajaa. Nyt laulajia on noin 40, joista enää 16 on veteraaneja.

Veteraanin elämä on Turussa ollut turvallista, hän ei ole kokenut voimakkaasta karjalaisesta identiteetistään ja murteestaan huolimatta syrjintää tai toiseuden oloa: *”Kuule, miusta on aina tykätty, ja mie olen tykänny ihmisistä. Hyvin on meitä pietty”.*

Nuoremman polven haastateltava on siis isänsä puolelta kolmannen polven karjalainen. Historiasta kiinnostuneena hän on myös tietoinen juuristaan – ja selvästi ylpeä niistä. Asiaan paneutuneena hän pystyi myös ”leikkimään” karjalaisuudella:

”Juuri tuli vastaan Rusi-niminen kaveri. Sanoin hänelle, että sitä ollaan Kuolemanjärveltä. Ei olla Kuolemanjärveltä vaan Rymättylästä, oli Rusi selittänyt. Tuokion kuluttua oli kuitenkin todennut, että kyllä se pappa taisi sittenkin olla Karjalasta”.

Lapsuudessa ei Karjalasta puhuttu juurikaan. Kerran oli kertoja huomannut pienen negatiivisen pohjavireen isän kokemuksista uudella paikkakunnalla:

”Kotialbumissa oli kuva isän ensimmäisen avioliiton ajalta täällä Varsinais-Suomessa. Kuvassa oli morsiuspari ja heidän vanhempansa. Kuvan alle isä oli kirjoittanut ’rotuvihaa pinnan alla’. Isä oli naureskellen selittänyt, että vähän oli sellainen olo kun hän oli morsiamensa perheen kanssa. Jotenkin minulle on jäänyt kuitenkin sellainen vaikutelma, että vielä 50-luvulla me asustilalliset olimme vähän eri leirissä muiden kyläläisten kanssa”.

Nuoremman haastateltavan mukaan kestää noin 10 vuotta, ja sitten elävä kosketus Karjalaan haihtuu ensimmäisen evakkosukupolven poistumisen myötä.

Uudella sukupolvella ei kertojan mukaan ole enää varsinaisia karjalaisia tapoja tai muistoesineitä esillä. Yllätyksiä toki voi sattua. Vasta hänen uusi liiketuttunsa ojensi käyntikorttinsa, joka oli sävytetty Karjalan maakuntaväreillä puna-mustalla. Juurien esittelyssä oli kuulemma sekin taapaminen mennyt.

Nykykielellä sanottuna Karjalan evakkojen – pakolaisten - kotoutuminen Sisä-Suomeen tuntuu onnistuneen erinomaisesti. Olisiko yhtenä menestystekijänä ollut se, että jätetyn alueen kylät siirrettiin kyläkunnittain Sisä-Suomeen. Näin kotoutuminen helpottui kun sosiaaliset suhteet ja yhteisön antama tuki säilyivät. Olisikohan tästä jotain opittavaa nykyiselle maahanmuuttajien alueelliselle sijoittamiselle: liian helposti toteamme, että maahanmuuttajien keskittymät ovat pahasta. Aikanaan Karjalan evakot pitivät yhtä – ja hajaantuivat kotoutuessaan. Samoin kävi Ruotsiin 1960-luvulla muuttaneille suomalaisille (Korkiasaari 2000, 485-490). Mitä siis pelkäämme?

Maahanmuuttajat sähköpostittajina – neljä kertomusta

Pyysin siis neljää maahanmuuttajataustaista kirjoittamaan omista hyvistä ja huonoista muuttokokemuksistaan. Lupaukseni mukaan esitän näytteet anonyymeinä. Kaikki neljä maahanmuuttajataustaista ovat asuneet Suomessa yli 10 vuotta. Heillä kaikilla on voimakas sidos uuteen kotimaahansa. Siitä huolimatta ulkopuolisuus käy selvästi läpi lähetetyistä teksteistä.

”Hyviä ja huonoja hetkiä – niitä on ollut useita. Kaikkia en pysty kertomaan. Parasta on ollut Suomen kansalaisuuden saaminen, hankittu työpaikka, onnistunut työurakka, suomalaisten työkavereiden ja työnantajien arvostus, omakotitalon valmistuminen Suomessa”. (1. Mies, 40 v., akateeminen pätkätyöläinen entisen NL:n alueelta).

”Vaikeinta on ollut se, että vaimolla on vaikeuksia työnhaussa. Työviranomaisten luparuljanssi on ollut todella uuvuttavaa” (1.).

”Suomessa on enemmän hyviä kuin huonoja hetkiä. Huonot asiat haluan unohtaa. Iloisin hetki on aina silloin, kun suomalainen takapenkillä saa tietää minun kansalaisuutta. Se on aina iso plus!! Mutta työhön liittyy myös iso miinus – kyydissä on myös paljon oppoturnisteja ja suvaitsemattomia. Koska minulla on rajoituksia sekä palvelualan ammattilaisena, että vierasmaan kansalaisena, he käyttävät sitä törkeästi hyväksi” (2. Mies, 40 v, taksinkuljettaja Väli-Amerikasta).

Työn saaminen on maahanmuuttajalle vaikeaa. On hyvin tiedossamme, että tänne muuttaneiden työttömyysaste on korkea ja työllisyysaste vastaavasti alhainen. Kyselyyn vastanneet eivät ole luovuttaneet, vaan ovat sitkeästi hakeneet työtä jopa vuosikymmeniä (vrt. myös Tiilikainen 2008).

”Kun tuli Suomeen 11 vuotta sitten, kukaan ei kohdannut minua. Ei tullut yhteydenottoja mistään suunnasta. Olin akateemisessa työssä kotimaassani. Lähes 10 vuoden odottamisen jälkeen sain työtä oppaana työllistettynä työntekijänä. Ensimmäisen kerran sain kommunikoida työssäni suomeksi. Työpaikalla kukaan ei ottanut huomioon, että minulle ei ollut annettu suomen kielen ope-

tusta. Kuitenkin minulle esitettiin samat vaatimukset kuin suomenkielisille työntekijöille”. (3. Nainen, 50 v., entisen NL:n alueelta).

”Parasta oli se, että sain sydämellistä palautetta venäläisiltä asiakkailta, joita palvelin. He olivat tavallisia ihmisiä, professoreita, myös suomalaisia tutkijoita. Venäjän presidentin vieraillessa Turussa opastamillani kierroksilla kävi viisi ryhmää presidentin hallinnosta. Melkein kaikki jättivät kiitollista palautetta kirjallisesti palautekirjaan”. (3. Nainen, 50 v., entisen NL:n alueelta).

”Suomen kieli on yksi vaikeimpia eurooppalaisia kieliä. Sen nykyinen opetustapa Suomessa on täysin tehoton. Tästä syntyy ylipääsemätön kielimuuri. Jokapäiväisessä elämässä suomalaisilla ei ole halua olla tekemisissä ei-syntyperäisen kanssa. Tästä johtuu totaalinen sosiaalinen isolaatio kaikkien tuntemieni ei-suomalaisten henkilöiden osalta, koska suomalainen yhteiskunta hylkää meidät”. (3. Nainen, 50 v., entisen NL:n alueelta).

”Surullisia hetkiä? Olin ATK-alan opettaja kotimaassani 1990-luvulla ennen pakolaisuuttani. Aluksi opiskelin tietokonealaa Suomessa. Viimeiset 10 vuotta olen etsinyt oman alan työtä. Osaan opettaa, olen pitänyt yli 10 tieteellistä konferenssisitelmää, olen kirjoittanut useita kirjoja kulttuureista, historiasta, tietokoneista. Olen käynyt useilla suomen kielen kursseilla. Valitettavasti 15 vuoden opiskelujenkin jälkeen olen edelleen työnhakija. Olisin valmis ottamaan vastaan mitä vain työtä”. (4. Mies, n. 40 v., pakolaistaustainen akateeminen työnhakija Lähi-Idästä).

Neljännän informantin sähköposti-kirjeessä ei ollut mainintaa iloisista kulttuurisista tai väestöllisistä kohtaamisista. Yleisesti ottaen kunkin kokemuspäiri oli aika lailla samanlainen: akateemiset ihmiset tekemässä sitä mihin heitä ei ole koulutettu: kirjoittavat työhakemuksia ja odottavat vastauksia, joita harvemmin saavat. Samoin kohtaamiset suomalaisen valtaväestön kanssa ovat olleet enemmänkin molli-sävyisiä.

Se, että kotouttaminen ei ole onnistunut näiden neljän henkilön kohdalla, ei ole suurikaan yllätys. Tässä suhteessa parhaillaan (tammikuu 2011) eduskunnassa oleva uusi kotouttamislaki toivottavasti merkitsee muutakin kuin lisää tehtäviä jo muutenkin kovan työpaineen alla työskenteleville työvoimaviranomaisille (Hallituksen esitys 185/2010). Ilman selvää suunnitelmallisuutta ja lisäresurssointia kotouttamiseen emme pysty hyödyntämään tänne muuttaneiden inhimillistä pääomaa läheskään täysimääräisesti – toisaalta itse objektin eli maahanmuuttaneen inhimillinen pääoma selvästi kärsii inhimillisyyden puutteesta nykyisessä kotouttamisjärjestelmässämme.

Laiton siirtolainen, paperiton, unohdettu, näkymätön...

Muuttoliiketutkijat ovat huomanneet, että kantaväestö mielellään asettaa maahanmuuttajat ”paremmuusjärjestykseen”. Ei liene yllätys, että suomalaiset suosivat maahanmuuttajina mielipiteissään eniten pohjoismaisia naapureitaan. Vastaavasti mitä kauempaa tulija on, sitä vähäisempi saattaa kantaväestön kannatus olla (vrt. esim. Jaakkola 2005). Tiedossa on myös se, että maahanmuuttajat tai etniset ryhmät itsekin asettavat erilaisia hierarkioita keskuudessaan. Muuttajista heikoimmilla ovat ilman dokumentteja saapuneet maahanmuuttajat. Heistä alan kirjallisuus käyttää erilaisia nimiä laittomuus-leiman lisäksi; puhutaan paperittomista, unohdetuista, näkymättö-

mistä (Viitanen ja Tähjä 2010, 5). Dokumentoimattomien maahanmuuttajien määrä vaihtelee maittain: ilmeisesti Kaliforniassa heitä on 5-7 miljoonaa, Kreikassa noin miljoona (vrt. HS 9.1.2011). Suomessa heitä lienee muutama sata.

Toimittaja Kaisa Viitasen ja valokuvaaja Katja Tähjä julkaisivat syksyllä 2010 kirjan 'Paperittomat'. He kävivät useissa EU-maissa seuraamassa paperittomien siirtolaisten arkea. Esitin sähköpostilla tukun kysymyksiä Kaisa Viitaselle. Ohessa hänen näkemyksensä muuttoliikkeeseen ja erityisesti "paperittomiin" liittyvästä tilanteesta.

Kysymys: Millaisena itse pidät suomalaista maahanmuuttokeskustelua eurooppalaisessa kontekstissa? Eroaako se teemaltaan, sävyltään, sisällöltään muusta keskustelusta?

"Ikävä kyllä en ole tutkinut tätä asiaa. Me perehdyimme enemmän ruohonjuuritasolla paperittomien siirtolaisten arkeen. Olimme seitsemässä maassa, mutta jo kielimuuri esti perehtymästä yleiseen maahanmuuttokeskusteluun.

Selvitimme lähinnä, miten paperittomiin suhtaudutaan mediassa. Muutamissa maissa laitton siirtolainen on muuttunut sanaksi, jota toimittajat välttävät. Ruotsissa jo 'papperslösa' (paperittomat) ja 'gömda' (unohdetut) ovat vakiintuneita käsitteitä".

Kysymys: Kun olet tavannut maahanmuuttajia Suomessa, miten koet heidän kokeneen/kokevan suomalaisten kohtaamisen. Saavatko he mielestäsi 'katsekontaktin', välitetäänkö heistä, onko suomalaisilla yleensäkin empatiaa tai eläytymiskykyä maahanmuuttajia kohtaan?

"Suomen poliisi etsii luvattomia siirtolaisia erittäin aktiivisesti ja sen takia paperittomat ovat peloissaan - enemmän kuin muualla. Siksi hyvin harva paljastaa tilanteensa tai juuri mitään itsestään suomalaisille.

Suomalaisiin ei ole helppo saada kontaktia. Useimmiten paperittomat maahanmuuttajat turvautuvat omasta maastaan tulleisiin ja heidän apuunsa. He saavat ehkä apua kodin saannissa ja työssä, mutta työehdot ovat surkeat. Eli suhde voi olla myös apu-riistosuhde.

Paperittomilla on Suomessa heikot verkostot. Koska he eivät usein osaa suomea, he jäävät siinäkin mielessä avun ulkopuolelle. Moni välttää myös ulkomaalaisille tarkoitettuja kulttuurikeskuksia tms. paikkoja, koska eivät luota kehenkään. Meiltä puuttuvat kansalaisjärjestöt, jotka muualla Euroopassa auttavat paperittomia aktiivisemmin. Kokemukseni mukaan suomalaiset eivät tunne oleskelulupajärjestelmää. Se on luonnollista, koska edelleen Suomessa on ihmisiä, jotka eivät tunne ainuttakaan ulkomaalaista. Olen huomannut, että vain ani harvalla on kokemusta ilman oleskelulupaa elävistä ihmisistä. Enemmän on arvauksia ja ennakkoluuloja.

Moni suomalainen tuntuu olevan niin auktoriteettiuskoinen, että arvelee korkeamman tahon jo päättäneen oikein, eli jos ihmisellä ei ole oleskelulupaa, siihen on varmasti syy. Suomalaiset harvemmin tuntevat maahanmuuttopolitiikkaa tai käytäntöjä, eivätkä siksi nouse niitä kritisoimaan. Mummomielenosoitukset olivat yllätyksiä tässä mielessä".

Kysymys: Ovatko suomalaiset ”asennevammaisia” – entä viranomaiset?

Kyllä niin voisi sanoa. Monilla on pelkoa ja tietämättömyyttä. Etenkin, kun kyseessä ovat paperittomat. Suomalaisilla on heistä hyvin vähän tuntemusta. Myös mediassa paperittomista on puhuttu lähinnä laittomina siirtolaisina, jotka uhkaavat rajojamme. Siis suoraan käyttäen rajaviranomaisten sekä poliisin kieltä ja tiedotteita.

Mediassa oleskeluluvattomat ihmiset esitetään usein sanoilla, jotka on tarkoitettu kuvaamaan luonnonilmiötä: puhutaan siirtolaistulvasta, pakolaisvyöryistä, laittomien maahanmuuttajien aalloista. Eli jutuissa kotimaastaan lähtenyt ihminen etäännytetään meistä eurooppalaisista.

Hyvin harvoin toimittajat haastattelevat paperittomia itseään ja kertovat heidän kantansa. Yksilöt ja inhimilliset kokemukset unohtuvat. Kun oleskeluluvattomista ihmisistä puhutaan laittomina, synnytetään pelkoja ja ajan saatossa syntyy mielikuvia rikollisista ihmisistä.

Viranomaisissakin on monenlaista väkeä. Jos puhumme maahanmuuttoviranomaisista, he tulkitsevat oleskelulupalakia tiukimman mukaan. Monet muut viranomaiset ovat varsin tietämättömiä paperittomista. Lähivuosina varmasti terveydenhuollon ja opetusalan ammattilaiset tulevat kohtaamaan paperittomia asiakkaita, ja varmasti silloin alkaa tarkempi perehtyminen aiheeseen. Niin on käynyt muissakin maissa”.

Kysymys: Millaisia hyviä käytäntöjä olet kohdannut eri maissa suhteessa maahanmuuttoon/ muuttajiin? Soveltuisivatko käytännöt Suomeen?

”Tässäkin puhuisin mieluiten paperittomista. Jokainen ihminen tarvitsee terveydenhuoltoa oleskeluluvasta riippumatta. Joissakin maissa paperittomille sitä on tarjolla. On alueita, kuten Göteborgin seutu Ruotsissa, jossa jokainen ihminen saa terveydenhuoltoa. Monissa maissa päätöksen tekee hoitava lääkäri. Jos julkinen puoli ei avaudu paperittomille, kansalaisjärjestöt ovat ryhtyneet paikkaamaan vajetta. Se ei ole ihannetilanne, mutta tyhjää parempi. Suomessa soisi järjestöjen ryhdistäytyvän ja alkavan vaatia myös julkista sairaanhoitoa paperittomille. Myös kouluun pääsemässä on eroja. Näimme Katja Tähjän kanssa kirjaa tehdessämme, mihin paperittomien lasten syrjintä johtaa. Jos perheet eivät karkotuksen pelossa uskalla viedä lapsiaan kouluun tai koulu ei heitä ota, lapset turhautuvat ja alkavat ajan mittaan kokea erilaisia oireita. Ei ole kenenkään etu, jos yhteiskuntaan syntyy lukutaidottomien ja syrjäytyneiden lasten joukko. Jo vuoden 1948 ihmisoikeuksien julistuksessa todetaan, että jokainen lapsi on oikeutettu koulutukseen. Nyky-Euroopassa ei näin ole”.

Monikulttuurisia kohtaamisia opiskelijoiden kertomana

Sanotaan, että ”mitä ylioppilaat tänään, sitä kansa huomenna” (esim. Kronikka 6.7.2010). Pidän syksyisin Turun yliopiston yhteiskuntatieteelliselle tiedekunnan alkuvaiheen opiskelijoille monikulttuurisuudesta luentosarjan. Siinä käydään läpi monikulttuurisuuteen ja etnisyyteen liittyvät keskeiset käsitteet, teoriat ja päätulokset. Koska kyse on ensimmäisen vuoden opiskelijoista, vien

luentosarjan läpi keskustellen, post-lukio –tyyliin. Marraskuussa 2010 pyysin opiskelijoitani kirjoittamaan parhaiten mieliinsä jääneestä monikulttuurisesta kokemuksestaan.

Useimmat opiskelijoista olivat matkustelleet maailmaa pitkin ja poikin, joten kokemuksia tuli monelta suunnalta ja kaikenlaisia. Kertomuksista 19 sisälsi positiivisen viestin, 14 taas harmittavan kokemuksen. Näihin negatiivisiin kirjoituksiin olen lukenut myös tapaukset, joissa kerrotaan maahanmuuttajien kohtaamista epäoikeudenmukaisuuksista tai vaikeuksista. Kirjoitusten tapahtumista 25 oli tapahtunut Suomessa, loput kahdeksan ulkomailla. Vastaajista oli 28 tyttöjä, viisi poikia; kyseessä on varsin ”normaali” sukupuolijakauma tämän päivän sosiaalitieteissä.

Useimmilla opiskelijoilla oli työkokemusta erilaisista pätkätöistä. Siellä oli kohdattu paljon maahanmuuttajia. Kohtaamiset olivat pääsääntöisesti positiivisia kieli- ja ikäeroista huolimatta. Seuraavassa tiivistän kirjoitusten keskeisen sanoman:

”Työskentelin kesällä siivoojana eräässä sairaalassa. Työkaverinani oli Thaimaasta Suomeen muuttanut nainen. Hän oli naimisissa suomalaisen miehen kanssa. Työkaverini suhtautui työhön eri tavalla kuin minä. Työ oli mielestäni ok, mutta minulle kuitenkin vain väliaikainen ratkaisu. Työkaverini oli taas innoissaan siitä, että oli ylipäättään päässyt töihin. Hän teki koko ajan töitä, ja hän myös hoiti hommat paljon minua nopeammin. Pitkillä tauoilla ystäväni pitkästyti varsin nopeasti ja olisi pian halunnut jatkaa työskentelyä. Hän halusi näyttää olevansa hyvä ja tehokas työntekijä”.

Toisaalta opiskelijat varsin terävästi havainnoivat erilaisia maahanmuuttajiin liittyviä epäoikeudenmukaisuuksia. Oheinen näyte osoittanee myös, miten työyhteisön mielipideilmastoon voi esimiehellä olla suurikin vaikutus:

”Olin kahteen otteeseen töissä suuressa postikeskuksessa. Ensimmäisellä kerralla työskentelin suuressa lajitteluhallissa, jossa työskentelevistä enemmistö oli maahanmuuttajataustaisia. Tutustuin moniin somaleihin ja etiopialaisiin. Mieleeni on jäänyt armenialainen, joka kertoi unelmas- taan perustaa ravintola ja saada kokin koulutus. Toisella kerralla menin saman postikeskuksen alkoholiosastolle. Esimieheni totesi, että sinne ei enää huonojen kokemusten takia oteta muita kuin perisuomalaisia töihin. Mielipiteet lajitteluhallilla työskenteleviä kohtaan olivat vihamieliset, useasti puhuttiin ’neekerien osastosta’. Kerran ruokatauolla törmäsin armenialaiseen tuttuuni, ensi kertaa kahteen vuoteen. Hän kertoi hymyssä suin opiskelevansa nyt kokiksi”.

Useissa kirjoituksissa tuotiin esille, miten tärkeää oli ollut tutustua läheisemmin maahanmuuttajiin ja pyrkiä auttamaan heitä. Samaan aikaan oli solmittu kestäviäkin ystävyysuhteita ikä- ja sukupuolieroista huolimatta. 22-vuotias naispuolinen opiskelija oli ollut kaupassa töissä. Siellä oli tehty töitä työpareina, ja hänen parikseen oli osoitettu noin 40-vuotias venäläinen nainen.

”Aluksi ajattelin, että meillä ei ole mitään yhteistä. Olin kuitenkin väärässä, sillä meillä molemmilla on samanlainen elämänasenne ja huumorintaju. Vaikka olenkin häntä nuorempi, olen toiminut eräänlaisena mentorina hänelle, sillä olen neuvonut ja tukenut häntä koulutukseen liittyvissä asioissa (opiskelen kasvatustiedettä). Hänen poikansa on valmistumassa peruskoulusta ensi keväänä, ja olen auttanut työkaveriani etsimään sopivia kouluja hänen pojalleen. Työkaverini

haluaisi opiskella myös täällä Suomessa uuden tutkinnon, ja olen kannustanut häntä rohkeasti vain toteuttamaan suunnitelmansa...”.

Marja Tiilikainen tutki Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen hankkeessa (2008) menestyviä maahanmuuttajanaisia. Yhtenä menestymiseen vaikuttavana keskeisenä tekijänä hän havaitsi, että menestyvillä naisilla oli työpaikoillaan erilaisia tukihenkilöitä, mentoreita, auttamassa ja opastamassa vaikeuksien kohdatessa.

Koska vastaajien joukossa suuri enemmistö oli naisia, ei ollut sinällään yllätys, että kolmessa kirjoituksessa viitattiin seksuaaliseen ahdisteluun. Ainakin kirjoittajat olivat saamansa kohtelun sellaiseksi kokeneet (viheltelyt, suorat ehdotukset kadulla tai ravintoloissa):

”Turkulaisessa kauppakeskuksessa oli joukko nuoria miehiä Etelä-Euroopasta. Satuin anoppini kanssa pysähtymään heidän lähelleen. Puolikorvalla kuulin heidän puhuvan, mm. tällaisen lauseen kuulin: ”Voi kun toi on ton äidin kanssa liikkeellä, muuten iskinsin sen!”. Olo oli vaivautunut tällaisesta arvostelusta”.

Kirjoituksissa oli mukana myös humoristisia kuvauksia: suomalainen elämänmeno ulkomailla voi aiheuttaa pienen kulttuurisen törmäyksen. Kyseessä on kirjoittajan ystävättärelle vaihtopöytävuonna sattunut tapahtuma. Kirjoittaja oli kokenut kuulemansa tapahtuman voimakkaasti ja halusi kertoa sen ”omana” kulttuurisen kokemuksenaan:

”Ystävänäni oli lukiossa oppilasvaihdossa jenkeissä. Sikäläiset lukiotoverit olivat kauhistuneet, kun tämä suomalainen tyttö oli liikuntatunnin päätteeksi ruvennut vaihtamaan vaatteitaan pukuhuoneessa muiden nähden. Oli kuullut ’Oh my God, you are naked’ –tyylistä kommenttia, kun muut jonottivat vessaan vaihtamaan vaatteitaan. Kun kävi ilmi, että Suomessa tyttäret käyvät isiensä kanssa alasti saunassa, oltiin vielä kauhistuneempia”.

Eräissä kirjoituksissa tuotiin esille havaintoja siitä, miten maahanmuuttajat saattoivat sortaa myös toisiaan. Seuraavassa lainauksessa opiskelija on työskennellyt intialaisessa ravintolassa, jossa *”keittiö oli niin siisti, että olisin voinut syödä vaikka lattialta”*. Työpaikan kokit olivat myös intialaisia, ja omistaja käytti työnjohdossa intialaisia johtamismenetelmiä:

”Kerran keittiössä sattui tapaturma, jossa yksin työvuorossa ollut kokki satutti itsensä pahasti. Hän liukastui sandaaleissaan keittiön liukkaalla lattialla astiat sylissänsä. Lautaset hajosivat ja kokin käsivarsi mustui ja jalka turposi ja kipeytyi niin, ettei hän voinut astua jalalla lainkaan. Omistajaa kuitenkin kiinnosti vain lautasten rikkoutuminen (18 kpl). Hän huusi ja melskasi kokilleen ja sanoi vähentävänsä lautasten hinnan kokin palkasta. Kokki sanoi tarvitsevansa lääkärin hoitoa, mutta omistaja huusi edelleen ja ilmoitti, ettei lääkäriin ollut asiaa ennen työvuoron loppua eli klo 16. Kello oli tapahtumahetkellä 11 aamupäivällä”.

Kirjoittaja oli puolustanut turhaan kokkia. Sanailun päätteeksi *”riisuin essuni, ojensin sen ravintolan omistajalle ja kävelin ulos”*.

Yhteenvetäen kirjoituksista voidaan sanoa, että yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan alkuvaiheen opiskelijoilla on huomattavassa määrin ollut kohtaamisia maahanmuuttajien kanssa. Havainnot

ovat teräviä ja perusteltuja – ovathan tapahtumat muokanneet kirjoittajien omaa maailmankuvaa. Toisaalta opiskelijat pystyvät jäsentämään hyvin havaintojaan. Kirjoituksista yksikään ei ollut rasistinen. Kirjoitukset palautettiin täysin anonyymisti. Sukupuoli on informoitu, jos se on käynyt tekstistä ilmi.

Jotta kulttuuristen kohtaamisten moninaisuus tulisi selkeästi esille, siteeraan lopuksi helsinkiläistä opiskelijaa, jolle nimenomaan Turkuun siirtyminen tuntui olleen kulttuurishokki:

”Helsinkiläisyyteni Turussa herättää huomiota. Olin eräänlainen maahanmuuttaja tullessani Helsingistä Turkuun. Paljon vähemmän konflikteja on esimerkiksi sattunut Algeriasta muuttaneen ystävän kanssa. Olen hänen kanssaan ’kulttuurisesti’ enemmän samalla aaltopituudella kuin monen suomalaisen. Mikä on siis merkittävä ihmisiä erotteleva ominaisuus?”.

Lopuksi

Suomi on muuttumassa väestöllisesti kovaa vauhtia. Olen halunnut artikkelillani luoda sekä henkilökohtaista että yhteiskunnallista perspektiiviä nykyiseen maahanmuuttokeskusteluun. Kun keskustelemme maahanmuutosta, pakolaisuudesta, toiseudesta, puhumme varsin tutuista ilmiöistä.

Suomalainen yhteiskunta on Karjalan evakkojen kautta saanut tiukan tuntuman pakkomuutosta – ehkä emme vain tiedosta, että keskuudessamme elävistä suomalaisista joka kuudennella on pakolaistausta. Tämän vuoksi halusin aloittaa Karjala-diskurssilla.

Luovutettuun Karjalaan ei nykyisin liity suuria tunnesiteitä, aika on hoitanut tehtävänsä. Ennen vireät kylät ja sukuyhteisöt ovat jauhautuneet suomalaisuuden valtavirtaan. Nuoremmalle sukupolvelle karjalaisuus on historiallinen ilmiö, joka toki saa värityksensä nimenomaan omien sukuhistorioiden kautta. Joka tapauksessa Karjalan evakkojen myötä kansalliseen tajuntaamme on luotu pakolaisuus-viitekehys, joka helpottaa ymmärtämään ja jäsentämään nykyisiä globaaleja pakolaisilmiöitä. Maamme mielipideilmasto onkin länsieurooppalaisittain suhteellisen suopea maahanmuutolle: meillä eivät lähiöt roihua ja polttopullot lennä Ruotsin malliin (vrt. Ervasti 2004; Kanninen 2010).

Kauanko tätä idylliä kestää? Artikkelissa siteeratut opiskelijat edustavat tulevaisuutta. Heillä tuntuu riittävän ymmärrystä ja sympatiaa maahanmuuttajille ja kulttuuristen kohtaamisten kummallisuuksille. Samoin Kaisa Viitasa ja Katja Tähjän raportti paperittomista osoittaa, että olemme tietoisia myös muuttoliikkeen marginaalissa elävistä. Toisaalta kansalaisuusyhteiskunnan tarjoamat puolustusmekanismit paperittomien suojelemiseksi puuttuvat lähes tyystin Suomesta.

Suomi tulee yhä riippuvaisemmaksi maahanmuutosta. Suurten ikäluokkien eläköityminen 2010-luvulla ei vielä sellaisenaan ole peruste suureen työvoiman maahanmuuttoon. Kuluva vuosikymmen selviämme oletettavasti aika pitkälle ”kotikonstein”: pidennämme työuria, nostamme työvoimamme työllisyysastetta ja alennamme työttömyysastetta. Maassamme on myös erillisryhmiä, joihin suunnatuilla toimenpiteillä on varmasti työllisyysvaikutuksia: tällä hetkellä alle 30-vuotiaiden nuorten miesten syrjäytymisen estoon ja työllisyyden parantamiseen on selkeästi tarve panostaa. Samoin vammaisten työllistämistä vasta pohditaan.

2020-luku tulee olemaan varsinainen maahanmuuton vuosikymmen. On laskettu, että vuoteen 2025 mennessä kunta-alan työntekijöistä noin puolet jää eläkkeelle. Samaan aikaan väestö ikään-tyy, mikä kasvattaa palvelujen tarvetta. Jotta suurten ikäluokkien tulevasta hoivatarpeesta aika-naan selvitään, tarvitsemme hoitoalalle noin 80 000 käsiparia lisää nykyiseen työntekijämäärään verrattuna. Haaste on mielenkiintoinen, kun otamme huomioon edellä mainitun suuren poistuman julkisen puolen työvoimassa (vrt. Söderling 2010b)

Mistä tulevaisuuden maahanmuuttajat sitten tulisivat? Ilmeisesti lähialueilta kuten nykyisinkin – suhteessa itäisiin naapureihimme (Venäjä, Ukraina, Valko-Venäjä) taloudellinen etumme säilyy vielä pitkään. Toisaalta maassamme on kymmeniä tuhansia aasialaisia, joilla on tunnetusti hyvät sukuverkostot.

Neljän maahanmuuttajan kertomukset osoittavat, että työllistymispolku Suomessa on pitkä ja kivinen. Kotouttamislakiamme on moitittu tehottomaksi, syystäkin. Kotouttamislakiamme ollaan uudistamassa ja uusi laki valmistunee Eduskunnasta keväällä 2011. Nykyisen kotouttamislain piiriin kuuluu lähinnä työssä käyvä perheenjäsen. Uusi laki hyväksyy kotouttamisen piiriin koko perheen. Laki on sisällöllisesti selkeä parannus nykyiseen. Ongelmana on vain se, että ainakaan valmisteluvaiheessa kotouttamiseen ei ole tarkoitus osoittaa lisäresursseja. Mikäli näin myös ta- pahtuu, käytännössä uudistuksen eväät on syöty jo etukäteen.

Suomesta on tulossa vääjäämättä monietninen yhteiskunta, jossa kulttuurit kukoistavat. Opiskeli- joiden kirjoitukset osoittivat, että tulevat päättäjät ovat avoimia tuleville väestöhaasteille. Nuoret tulevaisuudentoivomme suhtautuvat pääsääntöisesti ennakkoluulottomasti maahanmuuttajiin. Mutta, mutta: mikäli tulevaisuudessakin kielikoulutukseen saa jonottaa jopa vuosia ja ammattitai- toiset muuttajat ovat turhautunutta työvoimareserviä, on Suomi todellisten haasteiden edessä. Nyt on etsikkoaikamme – käytetään se hyväksi.

Kirjallisuus

Ervasti, Heikki (2004): Attitudes towards foreign-born settlers: Finland in a comparative perspec- tive. Yearbook of Population Research in Finland, XL 2004, pp. 25-44.

Hallituksen esitys HE185/2010: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämises- tä ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

<http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+185/2010&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD> (katsottu 11.1.2011)

Jaakkola, Magdalena: Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987-2003. Työ- poliittinen tutkimus 2005. Työministeriö, Hakapaino, Oy, Helsinki.

Kanniainen, Antti (2010): Kansanedustajien mielipiteitä maahanmuutosta uhkana ja mahdollisuu- tena. Siirtolaisuusinstituutin Siirtolaisuustutkimuksia A 35. Painosalama Oy, Turku.

Korkiasaari, Jouni (2000): Suomalaiset Ruotsissa 1940-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa: Korkiasaari, Jouni ja Tarkiainen, Kari (toim.): Suomalaiset Ruotsissa, pp. 135-487. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Kronikka (6.7.2010): Helsingin yliopiston historian opiskelijoiden ainejärjestölehti.
http://kronikkalehti.blogspot.com/2010/07/mita-ylioppilaat-tanaan-sita-kansa_06.html
(katsottu 11.1.2011).

Leitzinger, Antero (2008): Ulkomaalaispolitiikka Suomessa 1812-1972. East-West Books, Helsinki.

Söderling, Ismo (1975): Turun vanhainkotivanhukset. TY/Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkielmia B:27, 1975. Turku.

Söderling, Ismo (2010a): Finnish integration policy meets the future. In: Making a success of integrating immigrants into the labour market. European Commission in Co-operation with the Norwegian Directorate of Integration and Diversity (IMDI), pp. 83-89.

Söderling, Ismo (2010b): Factors affecting population size in Finland – the role of immigration and population policies. Paper presented in Finn Forum, Thunder Bay, Canada, May 31th, 2010.

Tiilikainen, Marja (2008): Menestyvät maahanmuuttajanaiset. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, katsauksia E 33/2008. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Viitanen, Kaisa ja Tähjä, Katja (2010): Paperittomat. HS kirjat. Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna.

Ei-painetut lähteet

Kreikka rajoittaa maahanmuuttoa. Helsingin Sanomat 9.1.2011.

Vierastyöläisille vaadittiin yhdenvertaisia oikeuksia. Ay-väen rauhanpäivien paneelissa haukkuja omille ja vieraille. Turun Sanomat 9.2.2011.